

MEHMED KARDAŠ
AMELA LJEVO-OVČINA

RUSIZMI U RJEČNICIMA BOSANSKOG JEZIKA

Sažetak

U radu se analiziraju rusizmi u rječnicima savremenog bosanskog jezika: *Rječniku bosanskoga jezika* (2010) S. Halilovića, I. Palića i A. Šehovića, u izdanju Filozofskog fakulteta u Sarajevu, i *Rječniku bosanskog jezika* (2007) I. Čedića et al., u izdanju Instituta za jezik u Sarajevu. S obzirom na to da se navedeni rječnici oslanjaju na leksikografska djela nastala u okviru zajedničkog srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezika, u kojima su već ranije uočene nedosljednosti u pogledu određivanja i opisa rusizama, takvo stanje potvrđeno je i u analiziranim rječnicima bosanskog jezika. Pored toga, digitalizirana pisana baština omogućava rasvjetljavanje statusa i porijekla pojedinih leksema, poput imenice *rabota*, koja se u gotovo svim konsultiranim rječnicima određuje kao rusizam, iako je, npr., u bosanskoj pisanoj tradiciji ova leksema prisutna još od srednjeg vijeka. Također se ispitivanjem etimologije i lingvokulturoloških okolnosti sa spiska rusizama mogu skinuti riječi *boršč* i *kozak* (*Kozaci*) jer su iz ukrajinskog jezika, a analizom je utvrđeno da rječnici bosanskog jezika uopće ne sadrže neke rusizme koji su itekako prisutni u različitim stilovima bosanskog jezika – *babuška*, *duma/Duma*, *perestrojka*, *kremlj/Kremlj*, *rublja* itd. U tom smislu ovaj rad može biti doprinos budućem definiranju statusa rusizama u bosanskoj, ali i u srednjojužnoslavenskoj leksikografiji.

Ključne riječi: *rusizam, rječnici bosanskog jezika, posuđivanje, dijahronijski pristup, lingvokulturološki pristup*

1. UVOD

Prostor srednjojužnoslavenskog dijasistema, na kojem je nakon disolucije zajedničke države i zajedničkog srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezika došlo do formiranja posebnih standardnih jezika: bosanskog, crnogorskog, hrvatskog i srpskog, karakterizira slojevita politička i kulturna historija koja je svoj odraz pronašla i u jeziku s obzirom na to da je jezik sociolingvistički i kulturološki uvjetovana pojava. Naime, leksički fond svakog jezika rezultat je historijskih procesa, među kojima značajno mjesto predstavljaju jezički kontakti, kao i povezanost kultura. U teoriji jezičkog posuđivanja obično se govori o tri vrste posuđivanja: kulturno (*Cultural borrowing*), intimno (*Intimate borrowing*) i dijalekatsko (*Dialect borrowing*) (Bloomfield, 1935, str. 445), pri čemu tzv. kulturno posuđivanje imamo u slučajevima kada jezici nisu geografski bliski (Menac, 2003–2004, str. 355).

Kad je riječ o bosanskom, crnogorskom, hrvatskom i srpskom jeziku i njegovom odnosu prema ruskom, teritorijalna udaljenost ovih prostora ne dozvoljava nam da govorimo o kontaktnoj bliskosti pa se utjecaj ruskog jezika ostvarivao putem kulturnih i političkih strujanja. Uz to, bosanski, crnogorski, hrvatski i srpski jezik genetski je srodan s ruskim jezikom jer su nasljednici praslavenskog jezika, ali se i književna djelatnost ovih naroda, na različit način i različitim intenzitetom, ostvarivala i na crkvenoslavenskom jeziku – prvom i zajedničkom slavenskom književnom jeziku. Međutim, bez obzira na to što govorimo o istom jeziku – bosanskom, crnogorskom, hrvatskom i srpskom – čiji je leksički fond u najvećem procentu zajednički, način na koji su rusizmi ulazili u ove danas standardne varijante povezan je s različitim kulturnohistorijskim uvjetima. Naime, intenzivnije posuđivanje iz ruskog jezika počinje u posljednjoj trećini 19. stoljeća (Samardžija, 1998, str. 137), ali se ne odvija isto u svim sredinama, čemu su uzrok sociopolitičke, kulturne, ali i konfesionalne prilike. Tako je npr. u hrvatski jezik u vrijeme ilirskog pokreta, pod utjecajem B. Šuleka, ušao fond rusizama koji je aktiviran i u vrijeme purizma tokom NDH (1941–1945) (Čelić – Lewis, 2014, str. 256–257). S druge strane, srpski jezik i kultura kao dominantno pravoslavna stoljećima su usko povezani s ruskim jezikom i

kulturom, što je pogodovalo usvajanju rusizama. Kad je riječ o Bosni i Hercegovini, pored fonda rusizama koji je usvojen u 19. stoljeću, značajniji utjecaj ruskog jezika uglavnom je karakterističan za period poslijeratne Jugoslavije i Sovjetskog Saveza, s tim da je usvajanje rusizama potpomognuto i utjecajima koji su dolazili iz susjedstva, naročito pod utjecajem srpskog jezika. Za razliku od rusizama koji su usvojeni u 19. stoljeću posredstvom ruske književnosti, za koje u prijevodima nije bilo ekvivalenata jer su označavali pojmove iz starije ili novije ruske stvarnosti: *balalajka*, *boršč*, *knut*,¹ *samovar*, *rublja*,² *stepa* (Menac, 2003–2004, str. 356), najveći broj rusizama usvojen je u 20. stoljeću i karakterističan je za sovjetsko razdoblje. Samardžija navodi da su neki rusizmi u hrvatski jezik posuđeni posredstvom srpskog jezika u periodu između 1918. i 1945. godine, dok su u sklopu drukčijih sociopolitičkih uvjeta u periodu poslije 1945, kada je kontakt ponovo uspostavljen, posuđivane pretežno ruske lekseme karakteristične za sovjetsko razdoblje, tzv. sovjelizmi: *boljševik*, *kadrovik*, *kolhoz*, *kružok*, *kulak*, *udarnik*, *sovhoz*, *uravnilovka*, među kojima su i egzotizmi: *aparatičnik*, *čistka*, *glasnost*, *perestrojka* itd. (Samardžija, 1998, str. 137–138). U periodu nakon raspada SSSR-a nastaju nove političke okolnosti tako da demokratske promjene rezultiraju ne samo političkim odvajanjem nego prestaje i usvajanje novih ruskih riječi. Međutim, na potrebu klasificiranja riječi koje su svojom pojavom u novom društvenom sistemu nazivane riječima sovjetske epohe, sovjetskom leksikom i sl., u zasebnu tematsku skupinu ukazivano je još od 20-ih godina dvadesetog stoljeća, ali ni do danas nisu utvrđeni kriteriji definiranja sovjelizama.³ Mokijenko i Nikitina nude široku definiciju

¹ Riječ nije zabilježena ni u FRBJ ni u IRBJ, a HJP navodi da je iz njem. *Knute*.

² Riječ nije zabilježena ni u FRBJ ni u IRBJ.

³ Kad je riječ o klasifikaciji sovjelizama, tematski kriterij ima veliku ulogu, ali nije dovoljan da obuhvati svu raznolikost sovjelizama i klasificira ih u određene skupine. Neke lekseme je nemoguće svrstati u bilo koju od tematskih skupina. Uz tematski kriterij, danas se u određivanju sovjelizama uzimaju u obzir ideološki i vremenski kriteriji. Prema tim kriterijima, sovjelizmi uključuju riječi koje moraju imenovati sovjetske realije koje su ušle u upotrebu nakon 1917. godine. Međutim, ni ideološki ni vremenski kriteriji nisu trajni indikator za određivanje sovjelizma. Jedan broj riječi oslobodio se ideoloških konotacija poslije društvenih promjena 90-ih godina, npr.: *pionir* (rus. пионер), riječ *zvjezdica* (rus. звёздочка) ranije se odnosila i na zvijezdu petokraku itd.

sovjetizma kao riječ, idiom, poslovice i aforizam koji odražavaju realije i ideologeme sovjetskog vremena (Мокиенко i Никитина, 1998, str. 3).

2. CILJEVI I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

U ovom radu cilj je ispitati status rusizama u rječnicima savremenog bosanskog jezika: *Rječniku bosanskoga jezika* (2010) S. Halilovića, I. Palića i A. Šehovića, u izdanju Filozofskog fakulteta u Sarajevu (dalje: FRBJ), i *Rječniku bosanskog jezika* (2007) I. Čedića et al., u izdanju Instituta za jezik u Sarajevu (dalje: IRBJ). Višedomni *Rječnik bosanskoga jezika* Dž. Jahića, koji je enciklopedijskog karaktera, u ovom radu nije uzet u analizu ne samo zato što nije dovršen nego i zbog toga što ovaj rječnik nije rječnik standardnog jezika u užem smislu.

Općepoznato je da leksički fond zabilježen u rječniku bilo kojeg jezika nije potpun, što znači da namjena rječnika, kao i primijenjena leksikografska metodologija u velikoj mjeri određuju i sam sadržaj rječnika. Kad se govori o rječnicima standardnog bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika, važno je istaći da se oni naslanjaju na leksikografska djela nastala u okviru zajedničkog srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezika te stoga ne čudi što se rusizmima uglavnom proglašavaju iste riječi, ali se evidentiraju i brojne nedosljednosti (v. o tom kod Ајдуковића, 1999). U ovom radu ukazat ćemo na određene propuste u samom određivanju rusizama, kao i na nedosljednosti u analiziranim rječnicima bosanskog jezika. Prije nego što pređemo na analizu rječnikā bosanskog jezika, dijahronijskom metodom pokazat ćemo da se određene lekseme neopravdano proglašavaju rusizmima jer se javljaju u ranijim razdobljima pismenosti, dok neke riječi treba tretirati kao ukrajinizme. Kao kontrolni korpus za ispitivanje statusa pojedinih riječi u ranijim razdobljima pismenosti koristit ćemo dostupne digitalizirane korpuse bosanskih srednjovjekovnih i novovjekovnih tekstova: *Dijak: Digitalni jezički anotirani korpus starih bosanskih tekstova* i *Konkordancijski rječnik krajišničkih pisama* L. Nakaš, a za potvrdu u leksikografskim djelima dostupne predstandardne rječnike. Za potvrdu pojave leksema u štampi s kraja 19. i početka 20. stoljeća korišten je digitalni arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke. Iako se u ovom

[н за тан дльгь новаковъ н братье неговѣ не хѣсмо платити драгою н неговн братни ѿ нмѣ ѡста дльжанъ гнѣ кра̃ тварьтко за многе потрѣбе н **работѣ**] (6. mart 1392, kralj Dabiša na Ceceni u domu protovestijara Žoreta);

[н за васѣ ннѣ **работѣ** волн дльгѣ коѣ иѣ нмалѣ драгѡѣ н негова братн сѣ гнѡмѣ тварьткомѣ кралемѣ волн са мномѣ кралемѣ дабншомѣ ѿ васемѣ ѡста правѣ драгою н негова братьнн н ннѣмѣ не дльжанъ] (6. mart 1392, kralj Dabiša);

[н да ѿ не могѣ ѡселѣ напѣдѣ пнтати нн дльжнѣти на кра̃ дабнша нн ннн гнѣ босаньскн за нѣднѣ царннѣ нлн **работѣ** нлн дльгѣ нлн ѡправе] (6. mart 1392, kralj Dabiša);

[ѡто посласмо к вамѣ нашего сръчаного слѣгѣ кнеза станоѣ елашьунѣа за нашѣ **работѣ** н налнше за дохѡдыкѣ нашѣ сръбьскѣ н стоньскѣ ѡто намѣ пѣстон] (17. juli 1392, kralj Dabiša na Čihovićima);

[ѡто тамѡ посласмо к вамѣ : нашего сръчанѡго слѣгѣ : кнеза стаѡноа елашьунѣа : за нашѣ **работѣ** : а налнше : за дохѡтыкѣ : нашѣ сръбьскѣ] (21. august 1392, kralj Dabiša);

[да бѣдн вамѣ ѡгодно послати к намѣ реуѣне дохѡткѣ по кнезѣ грьгѣрѣ млатовнѣа на рѣуѣ ерѣ намѣ ѣ потрѣбанѣ кнезѣ грьгѣрѣ н на ннѣ **работѣ** немѡнтѣ га ѡдрьжатн] (22. maj 1397, kraljica Jelena);

[н мею ннннн **работамн** слатко проснше н молнше говорѣѣ да бн нмѣ платнло краљество мн ѡто нмѣ ѡста дльжанъ братѣ краљества мн бнвшн славного споменѣтнѣ гнѣ кра̃ тварьтко] (20. novembar 1398, kralj Ostoja na Dumnu, dijak Stipan Dobrinović);

Pored im. *rabota*, srednjovjekovne povelje daju jednu potvrdu za gl. *porabotati* te tri potvrde gl. im. *porabotanye* (stsl. поработанье, поработанне), ali zbog njihove manje frekvencije, ali i pozicije u tekstu, ovi likovi su najvjerovatnije staroslavenizmi čijom se upotrebom davao svečaniји ton pravnom tekstu:

[на прѣзнранѣ бла(говолѣнѣ) свѣдѣтель н многѡ **по(работаннѣ)** ѡ башннѣ н властѣ (н людѣ дѣбро)ѡауцн н нашнѣмѣ прарѡднтелѣмѣ н намѣ вѣлѣ многѡ н хѡтѣ ѡселѣ **поработати** са божѣмѣ хѡтѣнѣмѣ] (15. februar 1333, ban Stjepan II u Srebreniku, prijepis Nikša Zvijezdić);

[н потѡмъ же поуеѡхъ съ бѡмъ кралеватн н правнѡхъ пѣрѡстоль кралѣства дѣле
мнлостн ынне запнсанѣ градѡвомъ н мѣстомъ всаѡмъ же по достоѣннѡ
его ва сѣхъ же тѣхъ внднѡхъ сръѡанѡго любавъ н внрѣно **поработанье**
роднтелѣ н прароднтелѣ кралѣства мн н самѡмъ кралѣствѣ мн поуѣтѣхъ
властель славнѡго града дѣбровннка] (4. decembar 1419, Stjepan Ostojić
u Sutisci, logotet Novak Gojčinić);

[ва снѡхъ же васнѡхъ вѣдѣхъ сръѡанѡю любавъ н внрѣно **поработанне**
роднтелемъ н прароднтелемъ кралевства мн н самѡмъ кралевѣствѣ
мн властеле славнѡго града дѣбровннка н ва прѣвое мое пѣрѡштѣне на
кравѣство дарн еже мн дароваше много поуѣтѣне с велнѡю сръѡанѡю
любовѡю ннѡхъ нелнѣмнрѣною] (15. januar 1399, kralj Ostoja na Usori u
Lišnici, dijak Stipan Dobrinović);

[н кога же бѣ нзволн господѡватн по насъ молѡ како господннѡ н брата
сега пнсаннѣ не потворнѣ нже даровахъ за правѡ любавъ властелемъ
дѣбровѡвѣсѣнмъ за **поработанне** н за ысть ннѡхъ] (15. januar 1399, kralj
Ostoja na Usori u Lišnici, dijak Stipan Dobrinović).

Međutim, da je im. *rabota* još od srednjeg vijeka dio opće (pravne) lek-
sike, dodatno potvrđuju i novovjekovna krajišnička pisma 15–18. stoljeća u
kojima se ova riječ javlja u nepromijenjenom značenju ‘rad, posao’:

[да мѡ се не бѣде прѡметатн трѣгъ негѡвѣ н бнсаге неговѣ нн восакъ нн
рабѡта негѡва ткѡ нне пѡсланѣ затѡ **рабѡтѡ** ѡд порѣ] (1475, Sinan-beg,
gospodar Hercegovine, Foča);

[nu što god budemo jazi svakom **rabotom** hoćemo vašoj milosti svako
društvo učiniti, takoj da ti je na snanje] (1573, Hasan-paša Prodović);

[садаа кадѣ такѡн бн ѡван **рабѡта** на тон дѡнде н ѡвѣн кннѣ дѣбровѡвѡка
госѡда за ѡвѣн **рабѡтѡ** нсѡкаше] (1470, Ali-beg Vlahović);

[н савѣе властеле послахъ к вашѡн прнѡазнн слѣгѡ мога раднѡхъ ѡдѣ тен
рабѡте што вамъ реѡе вѣрѡнѣ мѡ рнеѡнн сѡ наше] (1501, Ahmet-paša
Hercegović);

[н нѡга разлѡга веѣе меѣѡ намн нне ѡдѣ солн нн ѡдѣ аспрн нн ѡдѣ ѣдне
рабѡте] (1534, Ahmat vojvoda, eminbeg novski i dubrovački, Risan);

[н такѡн реѡ(ѣ) прѣд намн да ѡста(в)ла на своѣ место мнѡѡа прнѣ(н)
салнѣа кнеза новѣскога да тѣн ыѡва н гледа **рабѡтѡ** царѣвѡ са амальдарн
н свѣде ннѣде по свѣхъ **рабѡтахъ** новѣскехъ што прнѡстѡн царннѡа прѣдѣ

ц(а)ра нлн ѡдѣ солн нлн ѡдѣ свехъ ннехъ **работъ** све да предавате кнезѣ
мнхоуѣ кога є ємннѣ меште себе ѡставнѡ н амальдарѡмѣ заедно] (1489,
Hadži-beg, gospodar Hercegovine, Foča);

[ако лн бѣде **работа** кога да се кон ц(а)ра велнк(о)га направн а ѡно да
нх пошламо ц(а)рѣ велнк(о)мѣ с нашнм ѡвек(о)мѣ] (1441, Šabadin-baša,
gospodar Zapadnim stranama, na Vučjem trnu);

[а сад властеле внѣнте за тѣн **работѣ** што ѣмоу ѣуништн како ѣмоу
знатн царѣ ѡдговорштн нека вн нне послне на мене жаѡ] (1486, Elez,
sluga Ajaz-bašin);

[а молнм н ваше прнтелство да разѣмнете те **работе** ѣнсто єр нма ѣ
вашнех ѣднх кон дрнже царевѣ мрнло землѣ ѣладн] (18. st., Zulfi-
kar-kapetan Rizvanbegović, Stolac).

Imenicu *rabota* bilježe i stariji rječnici: npr. *Dictionarium* F. Vrančića (uz im. *rabotnik* i pridj. *rabotan*)⁶ iz 1595. i Stullijev *Lexicon* iz 1801. godine,⁷ a i primjeri iz bosanskohercegovačke štampe s kraja 19. i početka 20. stoljeća potvrđuju ovu leksemu u istom značenju. Navodimo nekoliko reprezentativnih primjera:

[Da ste znali pa da ste me odma prve godine pozvali znala bih lieka a pošto je **rabota** zastarala, niko joj do samog boga nemože pomoći.] (*Bosansko-hercegovačke novine*, br. 77, god. III, 23. septembar 1880);

[Teška je bila to **rabota** za njega, ali on je radio.] (*Behar*, br. 6, 1908–1909, str. 97);

[Kragja, prisvajanje tugje imovine bez dozvole i znanja vlasnikova jest zabranjena i strogo kažnjiva **rabota**.] (*Biser*, br. 4, 1913–1914, str. 58).

Na osnovu svega navedenog može se zaključiti da je im. *rabota* bez sumnje dobro poznata bosanskohercegovačkim govorima te je njeno klasificiranje u rusizme u rječnicima savremenog jezika neopravdano. Čak ni objašnjenje prema kojem bi ova leksema mogla biti reaktualizirana u periodu Sovjetskog Saveza nema uporište jer je očito da je ona vrlo

⁶ Usp. dalm. *Rabota* prema lat. *Opera*, ital. *Fatica*, njem. *arbeit*, *muy*, *fleiß*, mađ. *Miv*; dalm. *Rabotnik* prema lat. *Operarius*, ital. *Lauorente*, njem. *vverck-mann*, mađ. *Miives*; dalm. *Rabotan* prema lat. *Operofus*, ital. *Faciendero*, njem. *Arbeitsam*, mađ. *Mijves* (Vrančić, 1595, str. 70).

⁷ Usp. za lat. *Lucubratio*, -onis, f.: trūd, poľao, *rabotta*; za lat. *Mechanicus*, -i, m.: *rabotnik* (Stulli, 1801, str. 53. i 83).

frekventna u bosanskohercegovačkoj štampi s kraja 19. i početka 20. stoljeća.

I kod nekih drugih leksema bilo bi dobro detaljnije preispitati njihovu pojavu u starijim tekstovima. Takve su im. *žitelj* ‘stanovnik’, *žiteljstvo* ‘stanovništvo, pučanstvo’, koje su ujedno i crkvenoslavenske lekseme: *жнтель, жнтельство*.⁸ U FRBJ i IRBJ, ali i u drugim rječnicima, navode se kao rusizmi. U korpusu starih tekstova pronalazimo samo jednu potvrdu u krajišničkom pismu s početka 16. stoljeća:

[напрне ѡдъ бѡгѡ дѡбрѡ здравне да нматѣ а ѡдъ насъ поклѡненнѣ какѡ сѡседомъ н добрѡ **жнтельомъ** сръчаннемъ] (1507–9, Mehmed-beg, gospodar Hercegovе zemlje).

Međutim, obje imenice bilježe se u nekim starijim rječnicima,⁹ kao i u bosanskohercegovačkoj štampi s kraja 19. i početka 20. stoljeća, s tim da značenje im. *žiteljstvo* nije podudarno s onim u ruskom jeziku gdje znači: *проживание, обитание где-л. ‘boravak, prebivalište’*:

[Pod pećom ima nešto zemlje, od koje bar po stopu ima svaki **žitelj** ove župe]; [Kroz Busovaču idjući samo možeš vidjet kuće na tursku zapušćene, premda je sad malo **žiteljstvo** napredovat započelo] (*Bosanski prijatelj*, sv. 4, 1870, str. 70. i 130);

[Gradski zastupnik gosp. Zeky efendi Rafajlović predlaže da se i limitacija mesa preduzme, jer siromašnije **žiteljstvo** nije u stanju, pokraj sada vladajuće skupoće meso si kupovati.] (*Bosansko-hercegovačke novine*, br. 67, god. III, 18. august 1880); [te da mu je zastupanje u tom predmetu na njegovu pogibelj i trošak imenovan skrbnikom Salko Hercegovac, **žitelj** u Banjaluci] (*Bosansko-hercegovačke novine*, br. 95, god. III, 1880).

Kad se u analizu leksike uključe lingvokulturološka tumačenja porijekla određenih leksema i realija koje označavaju, sa spiska rusizama može se skinuti im. *boršč* jer je “riječ o ukrajinskome (u manjoj mjeri i poljskome) nacionalnom jelu, pa tako i o ukrajinskoj riječi” (Čelić i Lewis, 2014, str. 259).

⁸ Za potvrde im. *жнтель* u bosanskom crkvenoslavenskom korpusu v. <https://ohn.anubih.ba/gradja/search>.

⁹ Usp. kod Stullija: *Xitelj, Xiteljstvo* (Stulli, 1801, str. 595).

Svakako da se permanentna rusifikacija ukrajinskog jezika i kulture odrazila i u leksikografiji. Tako npr. u savremenim rječnicima bosanskog jezika u popisu skraćenica ne postoji *ukr.*, u čemu slijede starija leksikografska djela, premda se u nekim starijim rječnicima riječ *boršč* objašnjava kao ukrajinska,¹⁰ a i pojedini ruski rječnici, npr. *Российский гуманитарный энциклопедический словарь* (2002), ovu riječ određuju kao ukrajinsku. Riječ *борщ* (i jelo) došla je u Rusiju iz Ukrajine, a iz ruskog jezika prešla je u druge slavenske jezike.¹¹

Sa popisa rusizama trebalo bi skinuti i riječ *kòzāk* (*Kozáci*). U IRBJ kod odrednice stoji '*kòzāk* im. m. r. (rus.), n. mn. *kozáci* – stanovnik naoružanih pograničnih grupacija carske Rusije oko rijeke Don; pripadnik posebne vojne formacije u carskoj Rusiji', dok se u FRBJ objašnjava samo odrednica *Kozáci* <rus.> '*etn. hist.* ratnici graničari u carskoj Rusiji, potomci Tatara, polunomadi s posebnom samostalnom vojničkom organizacijom'. Ne samo da je s aspekta adaptacije lekseme prihvatljivije njeno ukrajinsko porijeklo: rus. *казák* ~ ukr. *козák* – iz ruskog bi ili morala proći transfonemizaciju ili bi bila usvojena kao *kàzak* – nego se i u starijim etimološkim rječnicima objašnjava kao ukrajinska riječ, a u takvoj formi je preuzeta i u poljski jezik (*kozak*).¹² S tim u vezi je i odnos *kazačòk* ~ rjeđe *kozačòk* (rus. *каза́чòк*,

¹⁰ Čelić i Lewis navode da se riječ *boršč* (борщ) u Klaićevom *Rječniku* do posljednjeg izdanja iz 2012. godine definira kao ruska riječ, iako je još u Fasmerovom *Etimologijskom rječniku* definirana kao ukrajinska riječ (Čelić i Lewis, 2014, str. 259).

¹¹ *Kulinarski rječnik* (*Кулинарный словарь* В. В. Похлебкина, 2002) definira *boršč* kao ukrajinsko jelo. Jelo je zastupljeno u više nacionalnih kuhinja, a postojanje više njegovih varijanti povezuje se s razdvajanjem ukrajinskih zemalja u prošlosti i s tim da dio ukrajinskog naroda živi u Rusiji, Poljskoj, Moldaviji, Rumuniji, Čehoslovačkoj, kao i sa turskim, nogajskim, krimskim, poljskim, mađarskim, moldavskim, grčkim i ruskim kulinarskim običajima i okusima.

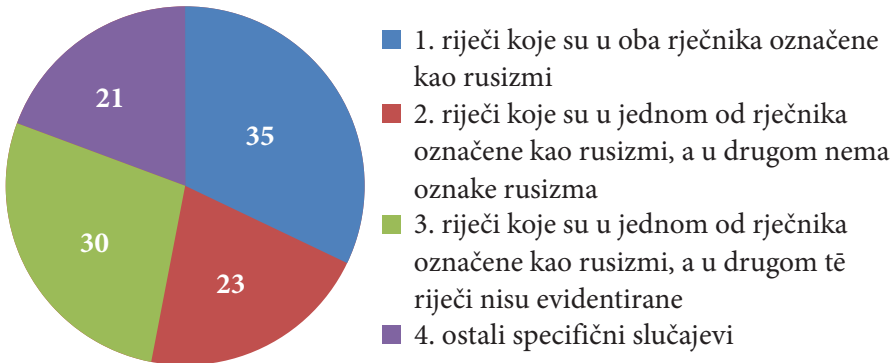
¹² Vidi kod Fasmera: **казák, á-**, укр. *козák*, др.-руск. *козакъ* "работник, батрак", впервые в грам. 1395 г.; Из укр. заимств. польск. *kozak* "казак". Ударение в форме мн. ч. *казáки* – результат влияния польско-укр. формы; оренб. казаки говорят: *казаки́*; Заимств. из тур., крым.-тат., казах., кирг., тат., чагат. *kazak* "свободный, независимый человек, искатель приключений, бродяга". Сюда же *казáки* мн., соврем. *казáхи* – тюрк. народ. Этноним *касòг* не родствен *казák* (Фасмер, 1986, стр. 158). I *Słownik języka polskiego* PWN odrednicu *Kozak* definira kao pripadnika drevne zajednice na prostorima Ukrajine i jugozapadne Rusije (usp. *członek dawnej wspólnoty na terenach Ukrainy i płd.-zach. Rosji*).

ukr. *козачо́к*): ukrajinska i ruska narodna plesna igra nastala među ukrajinskim Kozacima, ali odrednicu ne bilježe ni FRBJ ni IRBJ.

4. ANALIZA RJEČNIČKOG KORPUSA

Prije nego što pređemo na interpretaciju građe iz rječnikā, ukazat ćemo na razlike u metodološkim postupcima pri obradi odrednica u analiziranim rječnicima. FRBJ je neuporedivo savremeniji, informativniji i metodološki konzistentniji od IRBJ jer dosljedno donosi upotrebne etikete, što je, vidjet ćemo u nastavku, veoma važno za opis rusizama u savremenom jeziku. Razlike se javljaju i u tretiranju rusizama čija je sastavnica prezime, poput imenica na *-izam*: *lenjinizam* itd. Za razliku od FRBJ u kojem uz te imenice ne dolazi oznaka *rus.*, u IRBJ se i uz takve imenice, ali i uz imenice na *-ist*: *lenjinist* itd. navodi *rus.* Pored toga, u IRBJ i uz pridjeve nastale od imenica stoji oznaka *rus.*: npr., *boljševički*, *pàlubni*, *sòvjetskī*, *stěpski* itd.¹³

Ekscerpcija građe iz FRBJ i IRBJ pokazuje nam da možemo govoriti o najmanje četiri kategorije odrednica: 1. riječi koje su u oba rječnika rusizmi, 2. riječi koje su u jednom od rječnika označene kao rusizmi, a u drugom nema oznake rusizma, 3. riječi koje su u jednom od rječnika označene kao rusizmi, a u drugom tē riječi nisu evidentirane i 4. ostali specifični slučajevi. Pored razlika koje se odnose na (ne)određenje odredničke riječi kao rusizma, u rječnicima se bilježe brojne razlike u samom opisu.

¹³ FRBJ ima ukupno 66 odrednica u kojima dolazi oznaka *rus.*, dok IRBJ ima 69. Međutim, kako IRBJ i kod izvedenih riječi bilježi *rus.*, uz neke očite propuste – usp. *kádar*¹ (fr.), ali pridj. *kádrovski* (rus.) ‘koji se odnosi na kadar’ – ukupni broj svakako je manji.

4.1. Riječi koje su i u FRBJ i u IRBJ označene kao rusizmi

Kao rusizmi i u FRBJ i u IRBJ označene su sljedeće odredničke riječi:

aparàtčik (rus. апарáтчик), *bàčuška* (rus. бáтюшка), *balàlājka* (balalâjka) (rus. балалáйка), *boljšèvīk* (rus. большевiк), *čĩstka* (rus. чiстка), *dekàbrist(a)* (rus. декабriст), *ĩrvās* (rus. iрвас), *izvĩniti se* (rus. извинiться), *jāntār* (rus. янтáрь), *kòlhoz (kòlhōz)* (rus. колхóз), *kòzāk* (FRBJ Kozáci) (rus. казáк), *krūžok (krūžok)* (rus. кружóк), *kũlāk (kũlak)* (rus. кулáк), *lēnta* (rus. лéнта), *lõsos* (rus. лосóсь), *màmut* (rus. мáмонт), *pàluba* (rus. пáлуба), *pĩroška* (rus. пирожóк), *pògrom* (rus. погрóм), *pòriv* (rus. поры́в), *ràbota* (rus. рабóта), *sàmovār* (rus. самовáр), *shòdan* (rus. сходный), *stěpa* (rus. степь), *sũjeta* (rus. суетá), *šāpka* (rus. ша́пка), *šĩnjēl* (rus. шинéль), *tājga* (rus. тайгá), *tũndra* (rus. тýндра), *uràvnĩlōvka (urav-nĩlōvka)* (rus. уравни́ловка), *vĩspren* (rus. вы́спренный), *vòtka (vòdka)* (rus. вóдка), *vřhuška* (rus. верху́шка), *žĩtelj* (rus. жiтeль), *žĩteljstvo* (rus. жiтeльство).¹⁴

Kao što je već objašnjeno, neke od leksema kao što je im. *ràbota* nisu rusizmi jer su dobro potvrđene u ranijim razdobljima pismenosti. Upitno je da li su rusizmi lekseme *žĩtelj* i *žĩteljstvo*, a sa spiska rusizama treba skinuti riječ *kòzāk* (FRBJ Kozáci) jer je ukrajinizam.

Ranije spominjane razlike u upotrebi etiketa postaju važne za savremeni status rusizama, posebno sovjetizama. Za razliku od im. *ĩrvās*,¹⁵ *lõsos* i *màmut* uz koje u FRBJ stoji *zool.*, uz *stěpa*, *tājga* i *tũndra* *geogr.* i *bot.*, uz ruske egzotizme *balàlājka* (FRBJ i *balalâjka*) *muz.*, *sàmovār* *etnol.* itd., u opisu sovjetizama upotrebne etikete su presudno važne jer govore o statusu tih rusizama u savremenom jeziku. Iako IRBJ u nekim odrednicama ima oznaku *hist.*, ovaj se rječnik očito oslanja na starija leksikografska djela u kojima su postojale realije za pojmove iz sovjetske političke i kulturne

¹⁴ Svi primjeri iz ruskog, izuzev ako nije drukčije navedeno, preuzeti su iz rječničke baze Грамота: <https://gramota.ru>.

¹⁵ U rječničkoj bazi Грамота, kao ni u *Objasnidbenom rječniku ruskog jezika* Ožegova i Švedove (2008) nije zastupljena riječ ирвас u ovom, kao ni u obliku гирвас. Ova riječ je, prema Fasmeru, finskog, odnosno baltičkog porijekla: **гiрвас, iрвас** 'олень-самец на 2-м году жизни' iz fin. *hirvas* < balt. **širvas* (Фасмер, 1986, str. 407).

zbilje. Nasuprot tome, FRBJ dosljedno navodi upotrebne etikete: *historija*, *historijski* (*hist.*) i *ideološki* (*ideol.*), pri čemu češće navodi proširenja i suženja značenja.

Kod odrednice *aparàtčik* u IRBJ stoji ‘poslušnik u sistemu komunističke vlasti koji sve poslove obavlja po tuđem diktatu bez lične inicijative’, ali bez oznake *hist.*, dok FRBJ navodi dva značenja: ‘*pejor.* 1. *hist.* funkcioner u komunističkom partijskom aparatu, 2. politički funkcioner koji se ponaša i djeluje slično komunističkim funkcionerima’, što znači da u oba značenja dolazi do pejorizacije. Za razliku od IRBJ, FRBJ uz sljedeće sovjetizme navodi upotrebne etikete: *boljševik hist. pol.*, *čistka hist. pol.*, *kòlhoz (kòlhōz) hist.*, *uràvnilōvka (uravnìlōvka) hist. ideol.*, te bilježi i proširenja značenja: npr. *boljševik* 2. ‘*pren.* onaj koji se politički vlada kao boljševik; komunist’ i *čistka* 2. ‘*pren.* uopće, čin isključenja iz kakve organizacije, ustanove ili sl. onih koji se svojim stavovima, držanjem i djelovanjem protive interesima nadređenih’. Ni kod odrednice *bàćuška* IRBJ nema upotrebne etikete, dok FRBJ bilježi *fam. zast.* Nijedan rječnik ne evidentira pejorativno značenje ‘ruski vojnici, osvajači’ koje navodi V. Anić u svom rječniku (Radčenko, 2006, str. 157), dok je u oba rječnika za leksemu *v̋rhuška* navedeno samo jedno značenje, suženo, te etiketa *pejor.* ‘vladajuća klika u nedemokratskim režimima’ (FRBJ).

4.2. Riječi koje su u jednom od rječnika označene kao rusizmi, a u drugom nema oznake rusizma

Posebno je zanimljiva skupina odrednica u kojima rječnici pokazuju razilaženja. U tabeli koja slijedi donosimo abecedni popis odrednica iz FRBJ i IRBJ u kojima se pokazuju razlike u bilježenju oznake rusizam. U posljednjoj koloni donosimo naš zaključak o tome da li je riječ rusizam ili ne.

Odrednica	FRBJ	IRBJ	Zaključak
ästrahān (rus. а́страхань)	bez rus.	rus.	rus.
bŭkvālan (rus. буквальный)	rus.	bez rus.	rus.
bŭkvār (rus. буквáрь)	bez rus.	rus.	nije
cārēvna (rus. ца́ревна)	rus.	bez rus.	rus.

čīverica (rus. ківер)	rus.	bez rus.	rus.
gōrd (rus. гордый)	rus.	bez rus.	rus.
kadròvīk (rus. кадровік)	bez rus.	rus.	rus.
kùmīr (rus. кумір)	rus.	bez rus.	rus.
kvās ^{1, 2} (rus. квас)	bez rus.	rus.	rus. i nije
mōrž (rus. морж)	rus.	bez rus.	rus.
òbzor (rus. обзор)	rus.	bez rus.	rus.
òpit (rus. опыт)	rus.	bez rus.	rus.
podozrénje (rus. подозрénie)	rus.	bez rus.	rus.
pòsīlnī (posýl'nyj)	rus.	bez rus.	rus.
pròizvòljan (rus. произвóльный)	rus.	bez rus.	rus.
skāredan (rus. скáредный)	bez rus.	rus.	nije
stròj ² (rus. строй)	bez rus.	rus.	rus.
trùdbenīk (rus. трúженик)	bez rus.	rus.	nije
ubijéditi (rus. убедіть)	rus.	bez rus.	rus.
ùdārnīk (rus. удáрник)	rus.	bez rus.	rus.
úkāz (rus. ука́з)	rus.	bez rus.	rus.
vīnòvnīk (rus. винóвник)	rus.	bez rus.	rus.
vìsokopāran (rus. высокопáрный)	bez rus.	rus.	rus.

Imenica *àstrahān* bez sumnje je rusizam jer je u njenom sastavu toponim (< *Астрахань*: grad na ušću rijeke Volge) (Menac, 2003–2004, str. 359). Rusizam je i imenica *kvās* kada označava rusko narodno fermentirano piće od raženog brašna i slada, kako je to opisano u IRBJ, dok FRBJ objašnjava ‘*biol. tvar s gljivicama koje izazivaju kiselo vrenje; koristi se u proizvodnji hljeba; kvasac*’, što znači da se pojašnjava psl. **kvasъ*. Kod imenice *kadròvīk*, uz koju u FRB stoji *hist. pol.*, došlo je do suženja značenja: u FRBJ je to samo ‘osoba zadužena za politički kadar’, dok IRBJ nudi više značenja ‘aktivni oficir ili vojnik, ob. s profesionalnim vojnim statusom; posebno školovani radnik za neko zanimanje ili posao; namještenik’. Uz rusizam *òpit* ni FRBJ ni IRBJ ne navode etiketu *zast.*, iako su u savremenom bosanskom jeziku ovu riječ potisnule lekseme *eksperiment* i *ogled*, rjeđe *pokus*. Zapravo je upitno da li je ovoj odrednici i mjesto u rječnicima

savremenog bosanskog jezika. Rusizmi su također *ūdārnik* i *vinōvnik*: za *ūdārnik* FRBJ donosi dva značenja, od kojih je prvo *ideol. hist.*, a drugo ‘*pren.* onaj koji naporno radi’, dok IRBJ donosi samo historijsko značenje, ali bez etikete; rusizam *vinōvnik* u FRBJ je ‘*publ. ekspr.* onaj koji je izazvao, prouzrokovao šta loše, počinilac, zlodjela, krivac’, dok je u IRBJ samo ‘kri-
vac; grijешnik’.

Kod nekih imenica sporan je njihov status rusizma: takva je riječ *bùkvār*, o kojoj je ranije pisano te je na osnovu njene pojave kod starih pisaca utvrđeno da je mnogo starija od 16. stoljeća, a živjela je i u 17. stoljeću (Putanec, 1979, str. 94). Stoga najvjerovatnije nije rusizam. Ni imenica *trūdbenīk* ne bi se trebala označavati kao rusizam jer je u rus. *трудоу́женик*. FRBJ navodi tri značenja, od kojih je prvo *ideol. hist.*, drugo *retor.* i treće *žarg. iron.*, a u IRBJ je bez etikete.

Imenica *strôj*² rusizam je kad označava *vojn.* ‘red, vrsta’, kao u IRBJ, dok FRBJ nema oznake *rus.*

Među pridjevskim odrednicama rusizmi su: *bùkvālan*, *prōizvōljan* i *visokopāran*, dok se za *skāredan* to ne bi moglo reći. Naime, leksema se javlja još u Vrančićevom rječniku iz 1595. godine.¹⁶

4.3. Riječi koje su u jednom od rječnika označene kao rusizmi, a u drugom tē riječi nisu evidentirane

Različite metodologije u obradi odrednica, ali i odnos autora prema rusizmima u FRBJ i IRBJ pokazuje se i u primjerima njihovog pojavljivanja odnosno nepojavljivanja (Ø).

Odrednica	FRBJ	IRBJ	Zaključak
agitprop (rus. агитпро́п)	rus.	Ø	rus.
atāmān (rus. атамáн)	Ø	rus.	rus.
blagòrodan (rus. благо́родный)	rus.	Ø	rus.
boljševizam (rus. большеви́зм)	Ø	rus.	rus.
boljševizirati (rus. большевизи́ровать)	Ø	rus.	rus.

¹⁶ Usp. dalm. *Skaredan* prema lat. *Opicus*, -a, m.; ital. *Lordo*, njem. *Vnflatig Vviift*, mađ. *Vndok*; dalm. Gard, *skaredan* prema lat. *Teter*, ital. *Brutto*, njem. *Schantlich*, mađ. *Ruut* (Vrančić, 1595, str. 70).

böršč (rus. борщ)	Ø	rus.	ukr.
bùrlak (rus. бурлак)	Ø	rus.	rus.
čârñī (rus. чёрный)	rus.	Ø	nije
kàcuša (rus. катюша)	rus.	Ø	rus.
kalašnjikov (rus. калашников)	rus.	Ø	rus.
knjâz (rus. князь)	rus.	Ø	rus.
mògila (rus. могила)	Ø	rus.	rus.
naravoučènije (rus. нравоучèние)	rus.	Ø	rus.
natùrščik (rus. натýрщик)	rus.	Ø	rus.
pìrog(a) (rus. пирог)	Ø	rus.	rus.
pìrožak (rus. пирожок)	Ø	rus.	rus.
prèdstòjnĭk, prèdstòjnĭkovica	Ø	rus.	nije
prevàshodan/prevàshodno (rus. превосхóдный / превосхóдно)	Ø	rus.	rus.
pûd (rus. пуд)	Ø	rus.	rus.
rabòtânje	Ø	rus.	nije
rabòtati (rus. рабóтать)	Ø	rus.	nije
sàmolēt (rus. самолёт)	Ø	rus.	rus.
slúčiti (se) (rus. случíться)	Ø	rus.	rus.
sòvhoz (rus. совхóз)	Ø	rus.	rus.
šùbara (rus. шýба)	rus.	Ø	rus.
trockizam (rus. троцкíзм)	Ø	rus.	rus.
vòlšēban (rus. волшéбный)	rus.	Ø	rus.
vòžd (rus. вождь)	rus.	Ø	rus.
zǎpeta (rus. запятáя)	rus.	Ø	rus.
žrêc (rus. жрец)	rus.	Ø	rus.

Na jednu vrstu razlika u bilježenju oznake *rus.* u primjerima imenica koje završavaju na *-izam* već je ukazano. Ovdje se može dodati to da IRBJ ima više imenica na *-izam*: *trockizam*, *boljševizam*, ali i glagola: *boljševizirati* i *rabòtati*. Imenica *rabòtânje* ne postoji u ruskom jeziku, a ni im. *prèdstòjnĭk* i *prèdstòjnĭkovica* nisu rusizmi. Pridjev *čârñī* također ne treba klasificirati u rusizme jer održava zapadnoštokavsku (i čakavsku) dijalekatsku crtu zabilježenu u usmenoj književnosti. S druge strane, im. *atàmān*,

koju FRBJ ne bilježi, došla je iz ruskog iako označava i ukrajinsku realiju: ukr. отáман.¹⁷ Stoga bi u budućim rječnicima bosanskog jezika, pored riječi *atāmān* s oznakom *rus.*, trebalo stajati i *otāmān ukr.*

Navedena tabela također pokazuje da FRBJ u odnosu na IRBJ ima značajniju ekvidistancu prema rusizmima jer u njemu nema cijelog spiska odrednica: *bùrlak*, *mògila*, *pûd*, *sǎmolēt*, *slúčiti (se)*, *sòvhoz*. Njihovo izostavljanje u rječniku savremenog jezika je razumljivo, ali je nejasno zašto se npr. u FRBJ bilježi *kòlhoz (kòlhōz)*, ali ne i *sòvhoz*?¹⁸ FRBJ nema ni riječ *bòršč*, koja bi se trebala odrediti kao ukrajinizam. S druge strane, IRBJ ne bilježi neke riječi poput *kàćuša*, *kalašnjikov*, *vòlšēban* i *žrēc* koje su itekako prisutne u različitim stilovima bosanskog jezika te bi trebalo da imaju mjesto i u rječniku savremenog jezika, a u odrednici *pûd* ‘mjera za težinu (16,38 kg)’ morala bi stajati etiketa *hist.*

4. 4. Ostali specifični primjeri

U ostale specifične primjere spadaju oni primjeri koji pokazuju razlike između FRBJ i IRBJ bilo da se odrednica pojavljuje u jednom od rječnika, bilo da u oba rječnika nema oznake *rus.* za odredničku riječ koja jeste rusizam ili se pak navodi drugo porijeklo.

Odrednica	FRBJ	IRBJ	Zaključak
běsprizōran (rus. беспризóрный)	Ø	bez rus.	rus.
fiskultúra (rus. физкульту́ра)	rus.	grč.	rus.
jūnoša (rus. юноша)	stsl.	rus.	stsl.
màzut (rus. мазу́т)	rus.	turkm.	rus.
obezbijéditi (rus. обеспéчить)	bez rus.	Ø	rus.
òdvāžan (rus. отвáжный)	bez rus.	bez rus.	~

¹⁷ Brückner za riječ *ataman* navodi: ‘starješina u odredu zaporoških Kozaka’. Nema ništa zajedničko s njem. *Hetmanom*; javlja se kao *wataman* i *wotaman* već u 13. st. od tatar. *odaman* (Brückner, 1985, str. 8).

¹⁸ O tome koliko su sovjelizmi *sòvhoz* i *kòlhoz (kòlhōz)*, odnosno realije koje označavaju, povezani, govori i ruska pridjevska složenica *колхóзно-совхóзный*. O normativnom statusu ovih riječi zanimljiva zapažanja donose Bagdasarov i Nosić (2017), a o (ne)opravdanosti pojavljivanja ovih odrednica u školskim rječnicima piše Bagdasarov u tekstu *Povratak kolhoza i sovhoza u škole*, <https://www.hkv.hr/izdvojeno/vai-prilozi/a-b/bagdasarov-artur/26733-treba-li-pravopisu-kolhoz-i-sovhoz.html>.

politbirō (rus. политбюрó)	rus.	grč.-fr.	rus.
polúčiti (rus. получи́ть)	bez rus.	bez rus.	rus.
putešestvije (rus. путеше́ствие)	stsl.	Ø	stsl.
samodržavlje (rus. самоде́ржавие)	bez rus.	Ø	rus.
staljinizam (rus. стали́низм)	bez rus.	Ø	rus.
strémiti (rus. стреми́ться)	bez rus.	bez rus.	rus.
sűjevjēje (rus. суевéрие)	bez rus.	bez rus.	~
svójstvo (rus. сво́йство)	bez rus.	bez rus.	~
šapirògraf (rus. шапи́рограф)	Ø	rus.-grč.	rus.
trěhovati (rus. трéбовать)	bez rus.	bez rus.	~
účēšće (rus. учáстие)	bez rus.	bez rus.	~
ùctivōst (rus. учтíвость)	bez rus.	bez rus.	~
vjěrovātan (vjeròvatan) (rus. веро́ятный)	bez rus.	bez rus.	rus.
znātan (rus. знáтный)	bez rus.	bez rus.	~
žār-ptīca (rus. жар-пти́ца)	bez rus.	bez rus.	~

Neke od odrednica su nesumnjivo rusizmi, poput *běsprizōran*, ali je i im. *samodržavlje*, iako sačinjena od slavenskih tvorbenih sastavnica, ipak rusizam jer je u naš jezik došla iz ruskog, kao i im. *fiskultúra*, nastala od rus. физическая культура. Rusizmom se također smatra i glagol *strémiti*.¹⁹ Za im. *màzut*, koja je u bosanski došla iz ruskog, rječnici navode različita porijekla: u IRBJ stoji da je iz turkmenskog, dok Fasmer navodi da je iz arapskog. Uz odrednicu *šapirògraf*, ako joj je uopće mjesto u rječniku savremenog jezika, morala bi stajati etiketa *hist.* jer realija odavno nije u upotrebi. Ostale riječi (~), za koje u nekim rječnicima stoji oznaka *rus.*, u FRBJ i IRBJ nemaju oznake *rus.* jer su neke od njih sigurno općeslavenske, ali bi ih pojedinačno trebalo detaljnije istražiti. Imenice *putešestvije* i *jūno-ša* u FRBJ opravdano se navode kao staroslavenizmi.

Na samom kraju, iako nije uputno komentirati ono čega nema, moramo barem spomenuti da se u rječnicima ne nalaze neke riječi koje su itekako prisutne u različitim stilovima bosanskog jezika. Takva je riječ *bàbuška* (rus. ба́бушка), izvorno zapravo *matrjoška* (rus. матрѣшка), koja pored

¹⁹ Vidi kod Skoka (1973: III: 346).

osnovnih značenja u savremenom jeziku poprima i pejorativno jer označava osobu (rusku figuru, lutku) koja je otvoreni ili prikriveni zagovornik sadašnje ruske politike.²⁰ Također bi u savremenim rječnicima svoje mjesto trebali naći i neki postsovjelizmi kao što su *perestrôjka* (rus. перестро́йка) i *glâsnôst* (rus. гласно́сть) jer su i danas frekventni u medijskom diskursu koji se bavi političkim pitanjima,²¹ ali i neki ruski egzotizmi: *dùma/Dùma* (rus. Дума), *krèmlj/Krèmlj* (rus. кремль/Кремль), *rûblja/rûblja* (rus. рубль), a možda i riječi *gûlāg* (rus. гулаг)²² i *ščī* (rus. щи).

5. ZAKLJUČAK

Na osnovu sprovedene analize rusizama u rječnicima bosanskog jezika ustanovljene su brojne nedosljednosti koje su uglavnom rezultat oslanjanja na starija leksikografska djela. FRBJ je u metodološkom smislu neuporedivo konzistentniji i savremeniji jer bilježi proširenja i suženja značenja, a donosi i upotrebne etikete. Usporedbom rječnika, kao i kombiniranjem različitih metoda u ispitivanju rusizama, mogu se izvesti sljedeći zaključci:

- im. *râbota* dobro je posvjedočena u bosanskim pisanim tekstovima još od srednjeg vijeka te je njeno klasificiranje u rusizme u rječnicima savremenog jezika neopravdano;
- im. *bòršč*, koja u FRBJ nije ni zabilježena, jeste ukrajinizam jer označava ukrajinsko (u manjoj mjeri i poljsko) nacionalno jelo. Sa popisa rusizama trebalo bi skinuti i riječ *kòzāk* (*Kozáci*) koja je također ukrajinizam. U vezi s ovim zanimljivo je zapažanje da rječnici bosanskog jezika uopće nemaju skraćenicu *ukr.*;

²⁰ Usp. npr. naslov: Dodik objavio 'snimak Konakovića' i pokazao šta ga izluđuje: Do kraja je razotkriven kao ruska babuška u BiH, <https://raport.ba/dodik-objavio-snimak-konakovica-i-pokazao-sta-ga-izludjuje-do-kraja-je-razotkriven-kaio-ruska-babuska-u-bih/> [14. 8. 2024].

²¹ O upotrebi riječi *perestrojka* i *glasnost* u jeziku bosanskohercegovačke i ruske štampe na više mjesta govori A. Ljevo-Ovčina (2021).

²² Riječ je skraćena nastala od: ГУЛАГ [гулаг] – Гл. управление исправительно-трудовых лагерей, трудовых поселений и мест заключений (СССР, 1934–1956).

- u rječnicima je ponekad nejasna metodologija odabira rusizama: npr. u FRBJ se pojavljuje odrednica *kòlhoz* (*kòlhōz*), ali ne i *sòvhoz*;
- u rječnicima se ne nalaze neke riječi koje su itekako prisutne u različitim stilovima bosanskog jezika: *bàbuška*, *perestrôjka*, *glàsnōst*, *dùma*/*Dùma*, *krèmlj*/*Krèmlj*, *rùblja*/*rûblja* itd.

Na osnovu svega rečenog dolazimo do zaključka da se u budućim rječnicima savremenog bosanskog jezika pri definiranju i opisu rusizama – ali i drugih posuđenica – mora pristupiti s više pažnje te je neophodno otklanjati propuste iz ranijih leksikografskih djela.

BIBLIOGRAFIJA

Izvori

Čedić, Ibrahim et al., 2007. *Rječnik bosanskog jezika*. Sarajevo: Institut za jezik.
Halilović, Senahid; Palić, Ismail; Šehović, Amela, 2010. *Rječnik bosanskoga jezika*. Sarajevo: Filozofski fakultet.

Kontrolni korpus

Gazi Husrev-begova biblioteka, *Digitalna biblioteka*, Dostupno na: <https://digital.ghb.ba/ghb/users/index.xhtml> [4. 7. 2024].
Nakaš, Lejla, *Konkordancijski rječnik krajišničkih pisama*, Dostupno na: <https://www.academia.edu> [17. 6. 2024].
Nakaš, Lejla; Kardaš, Mehmed, *Dijak: Digitalni jezički anotirani korpus starih bosanskih tekstova*, Univerzitet u Sarajevu – Institut za jezik. Dostupno na: <http://170.187.186.236/dijak/about> [12–20. 6. 2024].

Literatura

Aјдуковић, Јован, 1999. *Русизми у српскохрватским речницима: принципи адаптације, речник*. Београд: Фото Футура.
Ајдуковић, Јован, 2010. “О дефиницији појма ‘русизам’ на материјалу речника српског, македонског и бугарског језика”. *Зборник Матице српске за славистику*, 56/57, str. 123–132.
Анић, Владимир, 1998. *Rječnik hrvatskog jezika*. Treće, prošireno izdanje. Zagreb: Novi Liber.
Bagdasarov, Artur; Nosić, Milan, 2017. “Normativni status sovjetizama kolhoz i sovhoz u hrvatskim rječnicima”. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, Vol. 64, No. 5, str. 190–193.
Bloomfield, Leonard, 1935. *Language*. London: Allen & Unwin.
Brückner, Aleksander, 1985. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna. (Przedruk z pierwszego wydania nakładem Krakowskiej Spółki Wydawniczej, Kraków, 1927)

- Čelić, Željka; Lewis, Kristian, 2014. "Rusizmi u Klaićevu *Rječniku stranih riječi*". *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Vol. 40, No. 2, str. 255–274.
- Фасмер, Макс, 1986. *Этимологический словарь русского языка*. Том 1–2. Москва: Прогресс.
- Клубков, Павел Анатольевич, 2002. *Российский гуманитарный энциклопедический словарь*. Санкт-Петербург: Владос.
- Ljevo-Ovčina, Amela, 2021. *Jezik bosanskohercegovačke i ruske štampe 2008–2011. (Izabrani gramatički, leksički i semantički aspekti dnevnika i sedmičnika)*. Katowice: Śląsk Sp. z o.o. Wydawnictwo Naukowe i Stowarzyszenie Inicjatyw Wydawniczych.
- Menac, Antica, 2003–2004. "Hrvatski rusizmi s imenskom sastavnicom". *Folia onomastica Croatica*, 12–13, str. 355–360.
- Ожегов, Сергей Иванович; Шведова, Наталия Юльевна, 2008. *Толковый словарь русского языка*. 4-ое издание. Москва: Российская Академия Наук, Институт русского языка им. В. В. Виноградова.
- Пипер, Предраг, 1999. "Уз нове дефиниције русизма". *Зборник Матице српске за славистику*, 56/57, str. 129–133.
- Похлебкин, Вильям Васильевич, 2002. *Кулинарный словарь*. Москва: Эксмо.
- Putanec, Valentin, 1979. "Značenje riječi psaltir 'bukvar' (Prilog za stariju nastavnu terminologiju u Hrvata)". *Slovo*, No. 29, str. 93–96.
- Radčenko, Marina, 2007. "Semantička adaptacija ruskih posuđenica u hrvatskom jeziku od 1945. do 2000. godine". *Croatia et Slavica Iadertina*, str. 145–160.
- Samardžija, Marko, 1998. "Leksik". U: *Hrvatski jezik*, ur. Mijo Lončarić, *Najnowsze dzieje języków słowiańskich*. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, str.133–162.
- Skok, Petar, 1973. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Knjiga treća. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Словник української мови. Dostupno na: <https://slovnuk.ua> [11. 8. 2024].
- Słownik języka polskiego* PWN. Dostupno na: <https://sjp.pwn.pl> [10. 8. 2024].

Stulli, Joachimi, 1801. *Lexicon latino-italico-illyricum: ditissimum, ac locupletissimum, in quo adferuntur usiatores, elegantiores, difficiliores earundem linguarum phrases, loquendi formulae, ac proverbia*, I–II. Budae. Dostupno na: <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10691104?page=4,5> [12. 8. 2024].

Vrančić, Faust, 1595. *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae*. Venetiis. Dostupno na: <http://croqip.ffzg.hr/vrancic/default.aspx> [5. 8. 2024].

RUSSIAN WORDS IN THE DICTIONARIES OF THE BOSNIAN LANGUAGE

Abstract

The paper analyses Russian words in the dictionaries of the contemporary Bosnian language: *Dictionary of the Bosnian Language* (2010) by S. Halilović, I. Palić and A. Šehović, published by the Faculty of Philosophy in Sarajevo, and *Dictionary of the Bosnian Language* (2007) by I. Čedić et al., published by the Language Institute in Sarajevo. The aforementioned dictionaries rely on lexicographical works created within the framework of the common Serbo-Croatian language, in which inconsistencies in the definitions and descriptions of the Russian words had already been observed, and this situation was also confirmed in the analysed dictionaries of the Bosnian language. In addition, the digitized written heritage enables clarification of the status and origin of certain lexemes, such as the noun *rabota*, which in almost all consulted dictionaries is determined as a Russian word, even though this lexeme has been present in the Bosnian written tradition, for instance, since the Middle Ages. Also, based on an examination of their etymology and linguistic and cultural circumstances, the words *boršč* and *kozak* (*Kozaci*) can be removed from the list of Russian words, because they are from the Ukrainian language. The analysis also established that the dictionaries of the Bosnian language do not contain any Russian words that are very present in different styles of the Bosnian language – *babuška*, *duma/Duma*, *perestrojka*, *kremlj/Kremlj*, *rublja*, etc. In this sense, this paper can contribute to the future definition of the status of Russian words in Bosnian, as well as in Middle South Slavic lexicography.

Key words: *Russian words, dictionaries of the Bosnian language, borrowing, diachronic approach, linguistic-cultural approach*